

УДК 81'373:623(=161.2)(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-2-39>

Сергій ТЕРЕЩЕНКО,
orcid.org/0000-0001-5940-725X

доктор філософії,
молодший науковий співробітник
Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України
(Київ, Україна) tereshenkos.st@gmail.com

НОМІНАЦІЇ ОСНОВНИХ ВИДІВ ЗБРОЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОВСТАНСЬКІЙ АРМІЇ

Стаття присвячена аналізу мовних особливостей лексики, пов'язаної з назвами зброї, що функціонували в Українській повстанській армії. У центрі дослідження – процес номінації основних видів озброєння та особливості їх уживання в контексті військового і побутового мовлення повстанців. Автор спирається на джерельну базу, що включає накази командирів УПА, спогади учасників визвольних змагань, архівні документи та сучасні лексикографічні опрацювання. У роботі розглянуто історичні умови формування військової термінології в середині XX ст., коли радянська цензура унеможлилювала відкриті дослідження мови УПА. Здійснено аналіз праць українських і діаспорних мовознавців, які торкалися проблематики військової лексики та термінології, простежено їхній внесок у становлення наукових підходів до дослідження військової мови. Особливу увагу приділено співвідношенню актуальних і застарілих номінацій зброї, виявленню діалектних нашарувань і лексичних запозичень, що увійшли до мовної системи повстанців. Визначено, що в терміносистемі зброї УПА співіснували лексеми різного походження – автохтонні українські назви, адаптовані запозичення та словотвірні моделі, утворені на основі прізвищ розробників зброї. Деякі лексеми мали узуальне або переносне значення, інші набули символічного звучання, пов'язаного з воєнним досвідом. Виявлено тенденцію до узагальнення назв за типом або функцією предмета, а також поширення скорочених форм і абревіатур. Результати дослідження засвідчують, що лексика зброї в мові УПА є важливим джерелом для вивчення розвитку української військової термінології, історичної лексикології та соціолінгвістики. Отримані дані сприяють глибшому розумінню процесів номінації в умовах воєнного часу й формування національно маркованого лексичного простору, що поєднує традиції минулого та сучасні тенденції словотвору.

Ключові слова: військова термінологія, лексика зброї, історична лексикологія, Українська повстанська армія, застарілі номінації, узуальна практика, партизанський дискурс, лексичні запозичення, номінативна система, українська військова традиція.

Serhii TERESHCHENKO,
orcid.org/0000-0001-5940-725X

Doctor of Philosophy,
Junior Researcher
O.O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) tereshenkos.st@gmail.com

NOMINATIONS OF THE MAIN TYPES OF WEAPONS IN THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

The article focuses on the linguistic analysis of the vocabulary related to weapon names that functioned within the Ukrainian Insurgent Army (UIA). The study examines the process of nomination of the main types of weapons and the peculiarities of their usage in both military and everyday communication of the insurgents. The research is based on documentary sources, such as commanders' orders, participants' memoirs, and archival materials, as well as modern lexicographic works addressing the development of Ukrainian military terminology. The paper outlines the historical and sociolinguistic background of the mid-twentieth century, when Soviet censorship prevented the open study of the language of the UIA. It reviews the key works by Ukrainian and diaspora linguists devoted to the development of military terminology and their contribution to establishing scholarly approaches to the study of military language. Particular attention is given to the correlation between obsolete and currently used nominations, the presence of dialectal forms, and lexical borrowings that became part of the linguistic system of the insurgents. The study shows that the terminology of weapons in the UIA combined lexemes of different origins: native Ukrainian words, adapted borrowings, and derivational models formed from the surnames of weapon designers. Some lexical units had generalised or figurative meanings, while others acquired symbolic connotations associated with wartime experience. The tendency toward semantic generalisation, functional naming, and the use of shortened or abbreviated forms is also observed. The research demonstrates that the

vocabulary of weapons in the UIA constitutes an important source for studying the evolution of Ukrainian military terminology, historical lexicology, and sociolinguistics. The findings contribute to a deeper understanding of the processes of linguistic nomination under wartime conditions and of the formation of a nationally marked lexical space that unites linguistic tradition with contemporary tendencies of military language development.

Key words: military terminology, weaponry vocabulary, historical lexicology, Ukrainian Insurgent Army, obsolete nominations, usage practice, partisan discourse, lexical borrowings, nominative system, Ukrainian military tradition.

Постановка проблеми. Трагічні обставини, в яких опинилася Україна в середині ХХ ст. не могли лишити байдужими українських патріотів. Радянська та німецька окупації не змусили їх опустити руки. І навіть в найтяжчих умовах боротьба продовжувалася. Головною рушійною силою в боротьбі за незалежність того періоду була Українська повстанська армія. В ній пам'ятали славні традиції козацьких часів і не забули про боротьбу на початку ХХ ст. І зараз в умовах нової війни за незалежність, повстанці стали в один ряд зі своїми предками аби бути прикладом сучасній українській армії. Розбудова Збройних сил України в нинішніх умовах проводиться дуже швидкими темпами. Російське вторгнення стало великою бідою й дало поштовх створити нові полки, бригади, корпуси, інші військові підрозділи, що отримали чимало історично-значимих назв, що відсилають до славної традиції українського війська минулого. Поряд з тим, незважаючи на широкі часові рамки й технічний прогрес, багато видів зброї, що побутувала в Українській повстанській армії (далі – УПА) трапляється досі. Певні лексеми застаріли, інші вживаються й в наш час без змін. Тож не буде зайвим ширше дослідження назв окремих видів зброї в Українській повстанській армії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Радянська окупація й подальша цензура були причинами, що унеможливлювали дослідження мови УПА на теренах України в період УРСР. Проте відновлення незалежності України заборона нарешті впала. Пожвавленням у наукових пошуках можна було б назвати період після Помаранцевої революції 2004 р. Цьому сприяло й розсекречення частини архівних документів, пов'язаних із періодом діяльності УПА. Втім у більшості випадків це історичні розвідки, що не торкаються лінгвістичної проблематики. Щодо військової термінології то «Російсько-український словник військової термінології» Якубського С. та Якубського О. (1928) став однією з перших спроб подати лексикографічну норму в цій галузі (Якубський С., Якубський О., 1928). Цей словник застав часи активної діяльності УПА. Тим примітніша праця, враховуючи, що наступна спроба лексикографічної розвідки побачить світ аж 1995 р. завдяки старанням Бурячка А., Демського М. та Якимовича Б.,

що уклали «Російсько-український словник для військовиків» (Бурячок, 1995). В руслі лексикографічного опрацювання й перекладу військової термінології варто згадати працю Карачун В., Черненко І. та Чиж С. «Російсько-українсько-англійський військовий словник» (2000) (Карачун, 2000). Важливим є дослідження української військової лексики в межах кандидатської дисертації Мурашко Л. В. (1997) (Мурашко, 1997), а також дисертації на здобуття доктора наук Михайленко Т. Д. про екстралінгвістичні чинники формування й функціонування військових термінів (1996) (Михайленко, 1996). В середовищі української діаспори, де не панувала довга рука Москви, були власні наукові розробки, наприклад, дослідження «Арго українських вояків» Горбача О. (1963) (Горбач, 1963). Зосереджена на назвах зброї, амуніції та споруд монографія Литовченко І. (Литовченко, 2016). Досліджено українську військову термінологію в статтях Долинського Є. та Рубашової Л., що (Долинський, 2024), (Рубашова, 2012).

Мета статті – пролити світло на вживання деяких назв зброї в Українській повстанській армії. Спробувати порівняти актуальні й застарілі номінації, показати узуальну практику їхнього вживання.

Джерельна база дослідження – накази командирів Української повстанської армії, спогади учасників визвольних змагань.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи партизанський, нехай і дуже масовий, на піку можливостей, характер бойових дій Української повстанської армії, основна зброя вояків мала бути невеликою й легкою, хоч у кращі часи активно застосування набували навіть гармати. Втім труднощі з їх переміщенням та забезпеченням сильно обмежували можливості використання. На жаль, не могло бути мови про власну авіацію, танкові війська й флот, хоч у системі військових звань УПА розроблено відповідники і для сухопутних військ, і для військово-морських сил..

У сучасного носія літературної української мови може викликати питання лексема *кріс* 'рушниця' (СУМ-11, 1973: 358): «Найбільшими тактичними з'єднаннями були курені, що склалися з 2–3 сотень, та чоти тяжких кулеметів, але в більшості цих чот кулеметів не було. Сотні були озброєні, крім *крісів*, по легкому кулеметові (переважно

Дехтярьова) на чоту та по одному сотенному гранатометові. Але це не була постійна норма, все залежало від наявності в даний момент відповідної зброї» (Літопис УПА, 1989а: 26–27); «Під кінець другої половини 1943 року, напр., в частинах Північної Групи Дубового УПА мала лише по 20 набоїв на *кріс* – лише для самооборони.» (Літопис УПА, 1989а: 31); «Отже, довідавшись про те, 38 що і Крим – то вже “нова Німеччина”, що “колхози” будуть далі існувати, і що взагалі Україна має бути колонією з найжахливішою системою в світі, хто ж, хоч і як льояльний, не візьме до рук, сцїпивши зуби, *кріса*?» (Літопис УПА, 1989а). Відповідно до СУМ–11 лексема *кріс* має ремарку зах. (західноукраїнське), тобто властиве діалектам на заході України, що цілком відповідає територіальному розташуванню основних бойових дій УПА, хоч підпільна діяльність організації поширювалася майже на всю Україну.

Загальнопоширеною залишається лексема *рушніця* ‘вогнепальна ручна зброя’ (СУМ–11, 1977: 919): «На рятунок нищених сіл наспіли з околиці збройні самооборонні українські відділи. Вони обстріляли паліїв-душогубів з гарматки, кулеметів та *рушниць*. Ворог втратив у бою 180 чоловік убитими та 20 автомашин» (Літопис УПА, 1990: 163); «З початком липня на Крем’янецьчині розброєно відділ мадярів, що вибрався з наказу німців грабувати села. Здобуто 39 *рушниць**, 5 кулеметів**, гармати, амуніцію і весь військовий виряд» (Літопис УПА, 1990: 168); «6 жовтня відділ УПА під проводом сотника Гордієнка вдарив на німців, що верталися з награбованим майном з села Коківець. В бою вбито 6 німців і 1 поляка, здобуто 1 кулемет, фінку, 6 *рушниць* та награбоване майно» (Літопис УПА, 1990: 196).

Досі трапляється назва *багнет* ‘колюча зброя, яку звичайно насаджують на кінець дула рушниць; штик’ (СУМ–11, 1970: 84): «Ряди УПА ростуть з дня на день. Ще вчора тільки денезде діяли малі повстанчі загони, без милосердя шарпаючи на кожному кроці німецьких та московських наїзників, а сьогодні вже численні групи вишколених і добре озброєних повстанців кулями і *багнетами* виписують на спинах сталінських і гітлерівських наймитів відвічне тверде право українського народу на панування у своїй хаті» (Літопис УПА, 1990: 151); «Прийшло до короткого рукопашного бою. При допомозі автоматів і *багнетів* ворога остаточно відкинено. Геройська постава наших повстанців врятувала становище нашого лівого крила від зайняття ворогом» (Літопис УПА, 1987: 74); «Пане коменданте, вважайте, не настроїться на мій *багнет*! – перестеріг його повста-

нець, що сторожив під вікном з заднього боку будинку» (Літопис УПА, 1984: 169).

У контексті патронів для невеликої вогнепальної зброї трапляється в текстах спогадів учасників УПА лексема *набій* ‘бойовий снаряд, патрон з необхідною для пострілу кількістю вибухової речовини, а також куля, дріб або картеч’ (СУМ–11, 1974: 16): «Зразки ручної зброї вживали такі, які вдалось добути – російські, польські, німецькі, мадярські. Але, зрозуміла річ, що *набоїв* до них не можна було постачати в потрібній кількості та регулярно. Як зброю, так і набой повстанці мусіли здобувати на ворогові, бо тільки в цей спосіб УПА могла озброюватися» (Літопис УПА, 1989а: 31); «Червоні зайди втратили раненими й полоненими 66 осіб. Здобуто кріси, кулемети, *набої* та частину табору.» (Літопис УПА, 1990: 132); «Того самого дня цей же відділ УПА розгромив більше внків, що отаборилися на хут. Рибино. Здобуто кілька фінок, багато гранат та *набоїв*. Червоні частинно розбіглися, а 22 взято в полон.» (Літопис УПА, 1990: 135).

Досить поширеною особистою зброєю в роки активної діяльності УПА був *револьвер* ‘багатозарядна барабанна нарізна вогнепальна зброя для ураження живих цілей’ (СУМ–11, 1977: 475): «Скоро повискакували завзяті повстанські юнаки. В руках у кожного зброя, що в кого: кріс, фінка, кулемет системи Дегтярова, гранати та *револьвери*» (Літопис УПА, 1990: 96); Втім сама лексема трапляється в текстах спогадів воєнків УПА не так часто.

Натомість поширена назва конкретного типу револьвера *наган* ‘револьвер особливої системи з обертовим барабаном’ (СУМ–11, 1974: 46): «Не вспіли большевицькі банди ще добре обдумати цілого діла, як друг Хміль дав знак вистрілом з *нагана*. І сталося. Миттю вискочив повстанський відділ з кущів, упав у табор та несподівано заскочив неприготованих горлорізів» (Літопис УПА, 1990: 103); «Не зважаючи на рану, він виліз у потяг, забрав у німців 2 кулемети та 7 *наганів* і приніс до своїх» (Літопис УПА, 1990: 148); «7. 10. 46 р. в м. Розділ (рн Миколаїв, Дрогоб. обл.) 2 хлопці підлітки, з власної ініціативи наскочили на п'яного емведиста Лазаренка. Вони роз зброїли його і важко поранили його ж таки *наганом*» (Літопис УПА, 1982: 457). В пам’яті людей досі лишають певні асоціації, що наган був основною зброєю співробітників НКВД. І як бачимо ці револьвери, як і вся інша зброя потрапляла до УПА як військові трофеї чи не єдине джерело поповнення запасів.

Застарілою номінацією, проте такою, що позначає актуальну одиницю зброї є *скоростріл* ‘куле-

мет' (СУМ–11, 1978: 302): «В самому селі нехай кожна хата, клуня, погребник, пліт буде фортецею, з яких бити ворога кулею, сокирою, вилами, окропом і гарячою смолою. Намітити точки для **скорострілів** в селі, коли вони є, і для оборонців з пальною зброєю» (Літопис УПА, 1989а: 137); «Стрільці весь час ішли вперед. Молодий повстанець Черемха, незважаючи на стріли, забрав фінку і **скоростріла**, що були при вбитому командирові. Тепер усі повстанці кинулися просто в жито» (Літопис УПА, 1990: 89); «У бою з німецькими гестапівцями, що приїхали грабити Більовські хутори на Клеванщині – повстанці розбили бандитів, здобувши 2 **скоростріли** (МГ), 1 ємпи, скриню амуніції та 8 гранат» (Літопис УПА, 1990: 144). На цьому прикладі бачимо, що тлумачення в СУМ–11 подає не опис зброї, а власне сучасну зрозумілу широкому загалу лексему на її позначення.

Попередню номінацію витіснила з ужитку одиниця з дещо іншою внутрішньою формою на позначення тієї ж зброї **кулемет** 'автоматична скорострільна зброя малого калібру' (СУМ–11, 1973: 390): «До дня 20. IX. 1943 р. вислати до мене по 30 відповідних людей від кожної округи для другої тури школи старшин, виєкіпувавши в одяг і зброю з трьома **кулеметами** від кожної округи. По закінченні курсу зброя повертається назад з людьми.» (Літопис УПА, 1989а: 148); «Почувши це, повстанець Вовк схопив **кулемета** і швидко вибіг на двір. За ним кинулося ще кілька з крісами. Червоні обсіпали їх градом куль. Вовк уставив свого **кулемета** і почав сипати кулями на червоних, їхні постріли ніяк не могли його поцілити.» (Літопис УПА, 1990: 88); «Ми спочатку не відзивалися, тільки мовчки споглядали на хмари ворогів. А відтак, по кількох хвилинах, на команду, вся наша бойова лінія сипнула по ворогові вогнем крісів та **кулеметів**. Ворожа хмара припинилася та залягла.» (Літопис УПА, 1990: 96).

Окрім загальних назв трапляються й номінації конкретних моделей кулеметів. Так чи не найвідомішою лишається з початку ХХ ст. лексема **Максим** 'Назва системи станкового кулемета, що стріляє тими самими патронами, що й трилінійна гвинтівка' (СУМ–11, 1973: 604): «На озброєнні сотні могли бути також один-два гранатомети або важкі кулемети. Курені мали звичайно тричотири сотні, з чотами важкого озброєння (важкі кулемети – звичайно «**Максими**», гранато мети та деякі – легкі гарматки) і господарською» (Літопис УПА, 1984: 123); «Озброєння кулеметами було також головним чином російськими ручними **Дехтярьова** та важкими **Максима**, але деякі частини мали й німецькі. Найбільш популярними були

ручні кулемети **Дехтярьова**. Тяжких на озброєнні було мало. Загально беручи, ручних кулементів було на сотню 25» (Літопис УПА, 1989а: 31); Як бачимо, в текстах спогадів подано тлумачення з якого читач, не обізнаний із назвами зброї міг зрозуміти, що **Максим** – важкий кулемет, а **Дехтярьова** – легкий, ручний. Привертає увагу також написання останньої назви з літерою х, що не відповідає нормі сучасної української літературної мови.

Поширеною загальною назвою легкої скорострільної автотичної зброї лишається із середни ХХ ст. **автомат** 'Ручна автоматична скорострільна зброя' (СУМ–11, 1970: 12): «Посипались густі черги кулеметів, автоматів та ви-стріли з крісів. Покотились сталінські варвари, мов підкошена трава, від перших черг кулеметів та **автоматів**. Решта кинулась до втечі» (Літопис УПА, 1987: 45); «Прийшло до короткого рукопашного бою. При допомі **автоматів** і багнетів ворога остаточно відкинено. Геройська постава наших повстанців врятувала становище нашого лівого крила від зайняття ворогом.» (Літопис УПА, 1987: 74); «Чую, що моє тіло наче за-електризоване. Наставляю дуло **автомата** у вікно та пускаю довгу чергу. Загриміла вся зброя.» (Літопис УПА, 1987: 96).

Одразу привертає увагу назва зброї **фінка**, що використовували на позначення конкретної моделі зброї. Відповідно в СУМ–11 бачимо звичне для багатьох визначення: 'Те саме, що Фінський ніж' (СУМ–11, 1979: 600). Проте відповідно до контексту бачимо, що в УПА так називали автоматичну зброю, ймовірно, радянський пістолет-кулемет: «Автоматичною зброєю озброєний був командний склад, навіть підстаршини, переважно російськими "**фінками**" та в меншій кількості німецькими МП.» (Літопис УПА, 1989а: 31); «Ворог переважав нас подвійно: чисельністю і близькою віддаллю, яка краще відповідала їхньому озброєнню. Моя єдина, з двома кружками набоїв, **фінка**, довго не «грала». По короткому часі загинув біля розігрітого «Дехтярьова» наш кулеметник «Івась», а після нього «Сорока», якого з черги замінив "Корній"» (Літопис УПА, 1984: 188); «А чорта пухлого не хоч? Деся там є ще "**фінка**", треба йди до хлопців". – Дядько непомітно, але твердим кроком прямує до хати.» (Літопис УПА, 1980: 137).

Лишилася аббревіатурою назва німецького автомата **МП**: «До команди сотні належали – сотенний, часом – заступник, бунчужний, виховник, інтендант і командир почту. Рій мав 12 стрільців і був озброєний легким кулеметом, кількома автоматами (німецькими **МП** чи радянськими "фінками"), крісами та гранатами» (Літопис УПА,

1984: 123); «Здобуте майно величезне. Тільки самих крісових німецьких набоїв здобуто 15 тисяч. Набоїв до німецьких автоматів "МП" було 6 тисяч. Для сотні, озброєної у німецьку зброю, це був неоцінений набуток» (Літопис УПА, 1989б: 55).

Широко розповсюджена в сучасних арміях зброя, що в українській мові має назву *міномет* 'один з видів гармати для ведення навісного вогню мінами' (СУМ-11, 1973: 742): «Довга валка підвод везла справну (російську) кулеметну тачанку, кілька запасних ручних кулеметів, кількадесят крісів, кількадесят тисяч набоїв, два легких *міномети* з добрим запасом стрілен та різний військовий виряд.» (Літопис УПА, 1990: 109); «6 жовтня 1943 р. німці захопили в с. Ульниках Луцького р-ну двох озброєних мельниківців, а в їх хаті *міномет*, кулемет і 10 рушниць. Арештовані заявили: "Ми не вбили ні одного німця, ми виступаємо тільки проти комуністів і бандерівців!" На доказ показали німцям свою літературу. По трьох днях німці відпустили їх свобідно й повернули зброю.» (Літопис УПА, 1990: 205); «Перша і третя чоти, заалармовані стрілами і зв'язковим стрільцем, прибули розстрільною до Грабівки. Уставлений на відповідному місці наш тяжкий *міномет* почав обстрілювати ворожі становища. Перша чота, під командою чотового Мороза, получила з другою й приступила до протинаступу.» (Літопис УПА, 1987: 40).

Багатофункціональним вибуховим снарядом є *міна* '1. один з видів гармати для ведення навісного вогню мінами; 2. снаряди, призначені для стрільби з мінометів' (СУМ-11, 1973: 740): «Того ж дня німці спалили ціле село Олешев за те, що хтось підложив *мину* під товаровий потяг недалеко села.» (Літопис УПА, 1989а:); «Для сотні, озброєної у німецьку зброю, це був неоцінений набуток. Далі слід згадати курінний міномет, *мини* до нього в більшій кількості, 15 крісів, 60 палаток, коци, харчі й тим подібне — разом вантаж 35 коней.» (Літопис УПА, 1989б: 55); «Сонце вже добігало полудня, як ворог, стягнувши поважні сили, знову почав наступ. Чотири легкі ворожі міномети засипали нас *мінами* протягом 15 хвилин. Куски заліза фурчали в повітрі» (Літопис УПА, 1989б: 200). У другому значенні, відповідно до СУМ-11, вона є боеприпасом до міномета, що прозоро читається із семантики обох лексем.

Не втратила своєї актуальності назва *граната* 'розривний артилерійський снаряд, наповнений вибуховою речовиною; // невеликий розривний снаряд, який кидають (метають) рукою' (СУМ-11, 1970: 110): «Увесь терен Волині вночі належав до УПА, бо німці і допоміжна поліція сиділи в міс-

тах і містечках у спеціально вибраних мурованих будинках, з замуrowаними вікнами назовні, щоб не можна було закидати *гранатами*. Всю організаційну і господарську працю відділи і адміністрація УПА вночі виконували необмежено» (Літопис УПА, 1989а: 24); «Молода 19тирічна селянська дівчина, з революційним запалом в очах і душі, з лагідною усмішкою на лиці, з пістолем, з *гранатою* та санітарною сумкою — ось яка подруга Галя» (Літопис УПА, 1990: 90); «Перший стріл упав від сторони повстанської засідки. А за ним десятки крісових стрілів, безчисленні тотокання кулеметів та рідкі вибухи *гранат*. Зелені німецькі уніформи безвладно покотилися з автомашини на землю» (Літопис УПА, 1999: 107). Відповідно до контексту бачимо, що в цих випадках мали на увазі саме *ручні гранати*, а не артилерійський снаряд розривного типу.

Чи не єдиним важким озброєнням, доступним для вояків УПА була *гармата* 'артилерійська довгоствольна вогнепальна зброя з пологою траєкторією, признач. для ураження живої сили і бойової техніки противника, руйнування оборонних споруд тощо.' (СУМ-11, 1971: 32): «Щодо артилерії, то всього кілька протипанцерних *гарматок* мала Північна Група. Назагал УПА *гармат* не мала. Можна було б знайти й направити деяку кількість польових *гармат*, особливо протипанцерних, але вони були безвартісні з браку мірничих та оптичних приладів, як також і набоїв» (Літопис УПА, 1989а: 31); «А здобуті в боях на ворогах кріси, фінки, кулемети, гранати, гранатомети, *гармати*, авта — вірно служать вправній руці українського повстанця у його боротьбі із захланним московсько-більшовицьким та гітлерівсько-німецьким імперіялізмами» (Літопис УПА, 1990: 22); «Наступ мав відбутися так, що в середину міста мала вдертися спецгрупа, яка мала знищити або стероризувати "горку" (частина міста, де були укріплені німці), а щойно тоді мали вдарити згадані відділи, які мали в розпорядженні — одну сімдесят п'ять міліметрову *гарматку* та тяжкі міномети» (Літопис УПА, 1990: 115). З прикладів бачимо, що в УПА використовували переважно гармати малих калібрів, менші й легші, які можна було простіше ховати й транспортувати. Не поодинокі випадки, коли гармату з таких причин називали *гарматка* у зменшувально-пестливій формі.

Висновки. У переліку найменувань зброї, що побутувала в Українській повстанській армії простежуємо декілька явищ. З одного боку спостерігаємо лексеми, що наразі застаріли чи є діалектними: *скоростріл*, *кріс*. З іншого — бачимо, що багато назв, як і видів зброї, лишилися незмін-

ними, актуальними в наш час: *кулемет, автомат, револьвер, гармата*. Деякі назви конкретних моделей зброї були власними, похідними від прізвища розробника: *Максим, Дехтярьов* (замість Дегтя-

рьов). Часом конкретну модель позначали загальною назвою – *фінка*, чи аббревіатурою – *МГ*. Найчастіше трапляються найменування радянської та німецької зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурячок А., Демський М., Якимович Б., упоряд. Російсько-український словник для військовиків. Київ–Львів : *Варта*, 1995. 543 с.
2. Горбач О. Арго українських вояків. *Наукові записки Українського вільного університету*. Мюнхен, 1963. Т. 5. С. 213–249.
3. Долинський Є. Військова термінологія як елемент підготовки майбутніх філологів. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 67. С. 55–59.
4. Карачун В., Черненко І., Чиж С. Російсько-українсько-англійський військовий словник / за ред. А. Огарка. Київ : *Техніка*, 2000. 472 с.
5. Литовченко І. О. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (на матеріалі усного і писемного мовлення 80-х – початку 90-х років ХХ ст.) : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2016. 292 с.
6. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 1 : Українська Головна Визвольна Рада. Документи, 1944–1945 / упоряд. П. Потічний. Торонто : *Літопис УПА*, 1989а. 312 с.
7. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 2 : Українська Головна Визвольна Рада. Документи, 1946–1948 / упоряд. П. Потічний. Торонто : *Літопис УПА*, 1990. 356 с.
8. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 3 : Воєнна діяльність ОУН-УПА. Документи і матеріали 1943–1950 рр. / упоряд. П. Потічний. Торонто : *Літопис УПА*, 1987. 448 с.
9. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 4 : Боротьба УПА проти гітлерівських окупантів. Документи і матеріали 1942–1944 рр. / упоряд. М. Марунчак. Торонто : *Літопис УПА*, 1989б. 400 с.
10. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 5 : Документи і матеріали 1945–1950 рр. / упоряд. П. Потічний. Торонто : *Літопис УПА*, 1984. 420 с.
11. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 8 : Документи і матеріали 1945–1950 рр. / упоряд. П. Потічний. Торонто : *Літопис УПА*, 1980. 540 с.
12. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 9 : Збірник документів і матеріалів / упоряд. П. Потічний. Торонто : *Літопис УПА*, 1982. 460 с.
13. Михайленко Т. Д. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 1996. 32 с.
14. Мурашко Л. В. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 210 с.
15. Рубашова Л. М. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 730. С. 98–103.
16. Словник української мови : у 11 т. Т. 1 : А–В / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : *Наукова думка*, 1970. 799 с.
17. Словник української мови : у 11 т. Т. 2 : Г–Ж / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : *Наукова думка*, 1971. 848 с.
18. Словник української мови : у 11 т. Т. 4 : Л–М / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : *Наукова думка*, 1973. 840 с.
19. Словник української мови : у 11 т. Т. 5 : Н–О / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : *Наукова думка*, 1974. 832 с.
20. Словник української мови : у 11 т. Т. 9 : Т–Ф / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : *Наукова думка*, 1978. 922 с.
21. Словник української мови : у 11 т. Т. 10 : Х–Ц / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) [та ін.]. Київ : *Наукова думка*, 1979. 658 с.

REFERENCES

1. Buriachok A., Demskyi M., Yakymovych B. (Comps.) (1995) Rosiisko-ukrainskyi slovnnyk dlia viiskovykiv [Russian-Ukrainian dictionary for servicemen]. Kyiv–Lviv: Varta. 543 p. [in Ukrainian].
2. Horbach O. (1963) Argo ukrainskykh voiakiv [Argot of Ukrainian soldiers]. Naukovi zapysky Ukrainskoho vilnoho universytetu – Scientific Notes of the Ukrainian Free University, Vol. 5, 213–249. [in Ukrainian].
3. Dolynskyi Ye. (2024) Viiskova terminolohiia yak element pidhotovky maibutnikh filolohiv [Military terminology as an element of training future philologists]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities, 67, 55–59. [in Ukrainian].
4. Karachun V., Chernenko I., Chyzh S. (2000) Rosiisko-ukrainsko-anhliiskyi viiskovy slovnyk [Russian-Ukrainian-English military dictionary]. Ed. by A. Oharko. Kyiv: Tekhnika. 472 p. [in Ukrainian].
5. Lytovchenko I. O. (2016) Dynamichni protsesy u viiskovii leksytsi ukrainskoi movy (na materialii usnoho i pysemnoho movlennia 80-kh – pochatku 90-kh rokiv XX st.) [Dynamic processes in the military vocabulary of the Ukrainian language (based on spoken and written language of the 1980s – early 1990s)]. Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet”. 292 p. [in Ukrainian].
6. Potichnyi P. (Comp.) (1989a) Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. Vol. 1: Ukrainska Holovna Vyvizvolna Rada. Dokumenty, 1944–1945 [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 1: Ukrainian Supreme Liberation Council. Documents, 1944–1945]. Toronto: Litopys UPA. 312 p. [in Ukrainian].
7. Potichnyi P. (Comp.) (1990) Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. Vol. 2: Ukrainska Holovna Vyvizvolna Rada. Dokumenty, 1946–1948 [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 2: Ukrainian Supreme Liberation Council. Documents, 1946–1948]. Toronto: Litopys UPA. 356 p. [in Ukrainian].

8. Potichnyi P. (Comp.) (1987) *Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii*. Vol. 3: *Voienna diialnist OUN-UPA. Dokumenty i materialy 1943–1950 rr.* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 3: Military activity of OUN-UPA. Documents and materials, 1943–1950]. Toronto: Litopys UPA. 448 p. [in Ukrainian].
9. Marunchak M. (Comp.) (1989b) *Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii*. Vol. 4: *Borotba UPA proty hitlerivskykh okupantiv. Dokumenty i materialy 1942–1944 rr.* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 4: The UPA's struggle against Nazi occupiers. Documents and materials, 1942–1944]. Toronto: Litopys UPA. 400 p. [in Ukrainian].
10. Potichnyi P. (Comp.) (1984) *Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii*. Vol. 5: *Dokumenty i materialy 1945–1950 rr.* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 5: Documents and materials, 1945–1950]. Toronto: Litopys UPA. 420 p. [in Ukrainian].
11. Potichnyi P. (Comp.) (1980) *Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii*. Vol. 8: *Dokumenty i materialy 1945–1950 rr.* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 8: Documents and materials, 1945–1950]. Toronto: Litopys UPA. 540 p. [in Ukrainian].
12. Potichnyi P. (Comp.) (1982) *Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii*. Vol. 9: *Zbirnyk dokumentiv i materialiv* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 9: Collection of documents and materials]. Toronto: Litopys UPA. 460 p. [in Ukrainian].
13. Mykhailenko T. D. (1996) *Intra- ta ekstralingvistyčni aspekty formuvannia i funktsionuvannia viiskovoi terminosystemy v natsionalnykh movakh* [Intra- and extralinguistic aspects of formation and functioning of military term systems in national languages]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv. 32 p. [in Ukrainian].
14. Murashko L. V. (1997) *Ukrainska viiskova leksyka v yii istorychnomu rozvytku (viiskovi zvannia ta posady)* [Ukrainian military vocabulary in its historical development (military ranks and positions)]. PhD thesis. Kyiv. 210 p. [in Ukrainian].
15. Rubashova L. M. (2012) *Novitni tendentsii funktsionuvannia ukrainskoi viiskovoi terminosystemy* [Recent trends in the functioning of the Ukrainian military terminology system]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriiia "Problemy ukrainskoi terminolohii"* – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Problems of Ukrainian Terminology", 730, 98–103. [in Ukrainian].
16. Bilodid I. K. (Ed.) et al. (1970) *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t. Vol. 1: A–V* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Vol. 1: A–B]. Kyiv: Naukova dumka. 799 p. [in Ukrainian].
17. Bilodid I. K. (Ed.) et al. (1971) *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t. Vol. 2: H–Zh* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Vol. 2: H–Zh]. Kyiv: Naukova dumka. 848 p. [in Ukrainian].
18. Bilodid I. K. (Ed.) et al. (1973) *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t. Vol. 4: L–M* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Vol. 4: L–M]. Kyiv: Naukova dumka. 840 p. [in Ukrainian].
19. Bilodid I. K. (Ed.) et al. (1974) *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t. Vol. 5: N–O* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Vol. 5: N–O]. Kyiv: Naukova dumka. 832 p. [in Ukrainian].
20. Bilodid I. K. (Ed.) et al. (1978) *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t. Vol. 9: T–F* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Vol. 9: T–F]. Kyiv: Naukova dumka. 922 p. [in Ukrainian].
21. Bilodid I. K. (Ed.) et al. (1979) *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t. Vol. 10: Kh–Ts* [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. Vol. 10: Kh–Ts]. Kyiv: Naukova dumka. 658 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 27.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025